

1921 – 2021

O SUTĂ DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA PRIMULUI CLUB SPORTIV EVREIESC DIN TIMIȘOARA - *KADIMA*

De Yakov Sobovich

Loc aflat la confluența multor civilizații, în care diversitatea, toleranța și conviețuirea multiculturală și multietnică au găsit teren propice de pace și bună înțelegere, Timișoara a devenit un model de oraș unic și modern, în care s-au intersectat tradiții, obiceiuri și culturi. În acest context de toleranță, libertatea religioasă nu a fost îngrădită, în Timișoara fiind practicate liber diverse religii: ortodoxă, mozaică, reformato-calvină, evanghelic-luterană, greco-catolică și altele.

În secolul al XVIII-lea, Timișoara s-a aflat sub administrație austriacă. Existau legi rasiale restrictive, se percepeau taxe speciale de la evrei. În acea perioadă existau deja două comunități evreiești religioase separate ca tradiții și ca limbă (ladino, limbă vorbită de evreii sefarzi și idiș, limbă vorbită de așkenazi). Anul 1868 a adus o schimbare semnificativă în istoria Banatului: s-a instaurat dualismul austro-ungar, Banatul a devenit teritoriu al Ungariei Mari. În 1872, Împăratul Franz Josef a vizitat Timișoara și a vizitat Sinagoga din Cetate, inaugurată în 1865, ca semn al prețuirii pe care împăratul o avea pentru comunitatea evreilor. Din 1867 evreii din oraș deveniseră cetățeni ai imperiului, căpătând statut de oameni liberi, cu drepturi egale cu ale celorlalți cetățeni ai orașului. Aceasta a fost „Epoca de aur” a evreilor timișoreni.

Anii sfârșitului de secol XIX au foarte importanți în dezvoltarea vieții evreiești din Timișoara, emanciparea evreilor ducând la schimbări fără precedent atât în mentalitatea și obiceiurile de sute de ani ale evreilor, cât și în mentalitatea populației din regiune față de evrei. Toate acestea au deschis calea unei înfloriri a orașului, a vieții de zi cu zi, a activităților din toate domeniile.

Perioada de schimbări și libertăți de care evreii au început să se bucure s-a reflectat și în bunăstarea și condițiile materiale foarte bune ale acestora. Fabricanți, negustori și intelectuali evrei au pătruns cu mult succes în elita societății, aducând prosperitate întregii comunități timișorene.

La sfârșitul sec. al XIX-lea, evreii reprezentau 8% din totalul populației din Timișoara, iar în perioada interbelică numărul acestora a crescut, aceștia reprezentând 10% din locuitorii orașului.

Odată cu dezvoltarea economică a Timișoarei, noua generație de evrei născuți cu statutul de cetățeni liberi a crescut și s-a dezvoltat în cu totul alte condiții față de părinții, bunicii, strămoșii lor tolerați în Europa mereu ostilă față de evrei. Noile mentalități și ideile care tocmai prindeau aripi în rândul evreilor din Europa au început să influențeze puternic și viața evreilor timișoreni.

În perioada interbelică, în Timișoara trăiau circa 12.000 de evrei. Pe lângă rolul acestora în puternica dezvoltare a vieții economice și culturale, evreii au contribuit enorm și la dezvoltarea sportului în regiune.

Prosperitatea economică, schimbarea condițiilor de trai și a statutului evreilor, modificările profunde survenite în viața religioasă a unei populații care se desprindea încet-încet (dar fără să le părăsească) de tradițiile milenare au deschis și drumul dezvoltării activităților fizice și a sportului în rândul tinerilor evrei timișoreni.

Astfel, au început să apară diverse asociații și cluburi evreiești care aduceau împreună tineri cu diverse preocupări, culturale și sportive.

Una din cele mai importante societăți evreiești înființate în Timișoara a fost Societatea Sportivă *Kadima*, înființată la 15 mai 1921. Inițial, în club s-au înscris circa 500 de membri, președintele acestuia fiind Dr. Eugen Kovacs, secretar general fiind Dr. Ilie Papp.

Cu timpul, numărul membrilor a crescut semnificativ.

Medalie a clubului *Kadima* (1927)

În cadrul clubului existau câteva secții sportive: fotbal, atletism, gimnastică, box, scrimă, înot, ping-pong, handbal feminin (hazena) și altele. Dar cea mai importantă era secția de fotbal.

Apariția clubului *Kadima*, cu multitudinea sa de activități, a dus și la necesitatea înființării unei publicații care să reflecte viața sportivă. Astfel, tot atunci a apărut și suplimentul *Kadima* al săptămânalului evreiesc *Neue Zeit. Jüdisches Wochenblatt*.

Clubul *Kadima* a activat până în 1940, când legile rasiale au impus desființarea acestuia.

Culorile clubului erau alb-albastru. Echipa de fotbal a jucat la nivel districtual I și II, ocupând diverse locuri în clasamente, promovând din II în I și invers.

În 1926 clubul deținea 6 terenuri în zona Gara Fabric. S-au remarcat două formații de fotbal: în campionatul 1925-1926 pot fi menționați jucătorii Junker, Fodor, Rosenberg, Walder, Friedmann, Blayer, Halle, Goldberg, Weisz, Fodor I, Schwartz. În campionatul 1928-1929 au jucat Szepesi, Clopot, Kohn, Geisz, Blayer, Weisz, Schwarz, Hirsch, Rosenberg, Rottstein.

Pe locul unde se afla sediul Poliției și al Securității, de lângă ILSA, cu intrarea de pe strada Take Ionescu, iar cealaltă intrare prin parcul de lângă Bega, se afla un teren de fotbal al clubului unde aveau loc meciurile, iar încă din primii ani de funcționare clubul *Kadima* a adus jucători valoroși de la alte cluburi de fotbal.

23. 9. 1922. CHINEZUL – VICTORIA 5:1 (2:1)
Din stînga: Toth Bedö, Steiner, Frech I, Hoksáry, Frech II, Ritter, Tänzer,
Kondor, Fenvesy, Matek, Rainak.

Mulți sportivi și-au început cariera în cadrul acestui club, evoluând mai apoi în cluburi mai mari în România sau în străinătate.

Politehnica Timișoara - Kadima - 1923
Pitea, Iajirnschi, Neamtu, Rosca, Mosoiu, Sepi I, Scaletchi, Guga II, T. Chiroiu, Hockl, Vancu

Un jucător important al clubului *Kadima* a fost Gheorghe Tóth Bedö, care s-a transferat apoi la echipa *Chinezul*.

În perioada 1919-1948 a funcționat în Timișoara Liceul Israelit. Profesorii din cadrul

Timișoara, Liceul izraelit

29

Reprod. oprită Ifa.

liceului și-au pus o puternică amprentă asupra sutelor de elevi evrei timișoreni, în special în perioada dinaintea și din timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Au fost aduși cei mai buni profesori, unii dintre ei somități în domeniu, școala devenind în

acele vremuri cumplite un adăpost social și cultural al tinerilor evrei.

Acest liceu a funcționat și ca „incubator” și în domeniul sportului, fiind locul de unde s-au lansat numeroși sportivi evrei activi mai apoi în cadrul *Kadima*, *Elöre*, *ILSA*, *Chinezul*, *Ripensia*. În acest context poate fi amintită campioana Angelica Rozeanu, care a activat timp de câțiva ani ca profesoară de sport la acest liceu, sub îndrumarea sa profesională prinzând aripi mulți sportivi timișoreni. Conducerea liceului a făcut mari eforturi pentru a compensa lipsa, timp de 5 ani, a educației sportive în liceu. Din acest motiv, Angelica Rozeanu, viitoarea campioană mondială, de șase ori, la tenis de masă și premiată de 18 ori la diverse concursuri internaționale, a fost invitată să predea această disciplină tinerilor evrei. Cu doar câțiva ani mai mare decât elevii săi, Angelica

Rozeanu le-a insuflat acestora pasiunea pentru sport și pentru activitățile fizice, deschizându-le astfel o lume nouă.

Legile rasiale din acea perioadă au interzis elevilor evrei frecventarea școlilor de stat, astfel a apărut necesitatea unei puternice organizări a învățământului evreiesc în acele condiții grele. În 1936 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a dat un decret prin care se interziceau studiile religioase pentru elevii evrei în cadrul școlilor de stat. La 29 august 1940, guvernul Gigurtu a limitat la 6% accesul evreilor în școli medii și universități.

Câteva luni mai târziu, decretul-lege din 11 octombrie 1940 a interzis prezența tuturor elevilor evrei în școlile de stat, care au avut posibilitatea să frecventeze însă școli primare și secundare israelite particulare, în care elevii și profesorii era în exclusivitate evrei. Astfel, Liceul Israelit a putut să-și continue activitatea și în perioada antonesciană, și să preimească elevii excluși din alte școli.

În toamna anului 1940 clădirea liceului a fost rechiziționată. În 1941 spitalul militar german s-a instalat în interiorul liceului.

Una din personalitățile importante ale fotbalului timișorean a fost Dionisie Balazs, care a făcut parte din conducerea clubului *Kadima*, apoi din cea a cluburilor *Chinezul* și *Ripensia*. Alte nume remarcabile din cadrul *Kadima* au fost: Eugen Berger, Dr. Francisc Holtzer, Dr. Eugen Hiller

În 1934 echipa de fotbal *Kadima* a reușit să câștige câteva meciuri, performanțe menționate în presa de limbă maghiară din acea perioadă, care lauda și încuraja tânăra echipă.

În cadrul *Kadima* se practica și boxul, unul din cei mai importanți pugiliști fiind Rudi Schwartz.

4. OLDAL UJ KELET SZOMBAT, 1934. OKTOBER 20.

SPORT

A temesvári Kadima a fejlődés utján

Temesváros-Temesvár, október 19. (Az Uj Kelet tud.) Egyévi másodosztályú szereplés után az ismét a Kadima futballgyűjtése ismét elsőosztályú egyeztetést avasított. A második osztályban köztét egy év jó lakolának bizonyult, mert a bajnok ismét azonos kezdete óta a Kadima együttese egymásra halmozta sikereit. A csapat fejlődésére jellemző, hogy a hétfit temesvári sportoló a Freidorf ellen elért 4:0-as vasárnapi győzelem slajpján a Kadimát a nap hőseinek tünneti fel.

Temesvári zsidó társadalma örömmel üdvözli a csapat feltámadását és kívánja, hogy a Kadima futballgyűjtésje rövidesen azt a helyet foglalja el Temesvár sportjában, amely őt megilleti.

Az egyesület működése azonban nemcsak a futballban merül ki. Alig négy héttel ez előtt alakult meg a Kadima boxszakosztálya, melynek élére az agilis Schwartz Rudi került. A szakosztálynak immár 16 ökölvívő tagja van, akik szorgalmas tréningek után komoly felkészültségről tettek tanúságot ugyanmivra. Hogy a közeljövőben Temesváron először kerülő körüli bajnoki versenyeken indulni késszülnek. Ennek érdekében a Kadima kérte az ökölvívő Szövetségbe való felvételét és bár a szabályok értelmében erre csak háromhavi működés után van jog, a körüli vezetőség elismerésére méltó előzetesnyelggel a felvétel mellett interveintált a szövetségnél. Minden remény megvannak tehát arra, hogy a körüli bajnoki ökölvívő mérkőzésekben a temesvári zsidó zsidó is képviseltetve lesznek.

Az aradi Hakoah megemlékeit bajnok

A Haggibbor műsoros táncestélye szombaton este a Regalban

október 20

KÜZGAZDASÁG

Általános elkeseredés Szalmáron az adóbehajtó repülőbizottság erőszakoskodásai miatt

Satmar-Szatmár, október 19. Néhány nap óta Szalmáron is repülőbizottság hajtsa be az adót, melynek erőszakos működését Szalmár lakossága nagy elkeseredéssel tárgyalja. A repülőbizottság már a múltban is sok panaszra adott okot, amit azonban a napokban keresztülvitt, az eddigieknél is mélyebb és indokoltabb elkeseredést váltott ki.

A repülőbizottság számtalan erőszakoskodás közlül néhányszor feljegyeztünk. Egy fiatal fakereskedőnél például olyan időben jelent meg a bizottság, amikor sem a kereskedő, sem hozzátartozói nem tartózkodtak otthon. A bizottság ahelyett, hogy megisméltette volna látogatását, egyszerűen betört a lakást. Szerencsére a lakának külön bejárata van, mert különben a fakeres-

csatlakozás viszont az, hogy a kereskedőnek nincs is adóhátréka. Erélyes fellépére a helybeli adóhivatal nagy bocsánatkérések között felszabadította a lakást.

Egy másik esetben az adóhivatal hátsóajtóba vezető ajtó peceitette le a bizottság, amely arra hivatkozott, hogy ezekre az erőszakos esaközökre a pénzügyigazgatóság felelősséget vállal.

Legszembetűnőbb eset egy súlyosan beteg asszonynál jártamott le, aki, hogy a foglalat megelőzze, át akarta adni az adóhátréka kasszét, ezt azonban a bizottság nem fogadta el és a foglalatot végrehajtotta. A bizottság kíméletlen magatartása még súlyosította a beteg asszony állapotát.

A repülőbizottságok szatmári látogatásai

SZÍNHÁZ-FILM MŰVÉSZET

Szombati előadások

Ma, szombaton két előadást tart a színház. Délután 4-kor a Sárga lilom a nagyszíni operett kerüli színter helyén. Magával és nagyon olcsó helyárakkal, legdrágább jegy 23 lej illetékekkel együtt, 9-kor az idej azonos nagyszíni operett előadás, a Vadvirág lesz a színház színter a premier szereposztásában, ne helyárakkal.

Vasárnapi előadások

Gyermekelőadás, világi és operett

Vasárnap délután 11-kor mutatja a színház Hétvégi Előadások most először gyermekoperettjét, a Jancsi és Juliska. Először Fényes Alon, Juliskát Veres Kati, Hecseriként Mikósy Margit, a manó, haláló Gizi, a grófné Hissam Áva, a harci csapat Horváth Rósz, a fuvolista, Dr. Bels, a mostohát Czopán Flóri, a főszereplő Kós Dóó, a tündérvilágnak Váro Anni anya szerepét Bemés Dina, az erényes Pétercs György játssza. A tündérvilág a tündérvilág is táncos, Him Vicsa táncolja. Minden gyermek cuki kap az előadásban. — Délután 3 órakor a Csikó multévi nagyszíni világijátéka, az-ten a hét alatt van műsoros előadás helyárakkal és ebben az előadásban meg először Antalos Judit, a színház új tagja Délután 6-kor és este 9-kor az idej nagyobb siker, a Vadvirág kerüli meg először a színház színterében és helyárakkal a címzerepben.

HETI MŰSOR:

Echipa de box a participat la campionatele regionale unde a reputat succese remarcabile. Din acest motiv, echipa de box a *Kadima*, deși tânără, nou înființată, a solicitat admiterea în Asociația de box și, deși conform regulamentului avea dreptul să o facă doar după trei luni de funcționare, conducerea regiunii a intervenit, iar cererea a fost acceptată.

La începutul anilor '30, Kadima a organizat o competiție internațională de ping-pong la Timișoara, care s-a bucurat de mult succes.

Unul din jucătorii remarcabili de tenis de masă care și-a început cariera în cadrul *Kadima* a fost **Toma Reiter**, care avea să devină campion în anii de după război, devenind Maestru al Sportului la sfârșitul anilor '50. După retragerea din activitatea competițională a profesat ca cercetător în domeniul biochimiei. În paralel, a contribuit la pregătirea sportivilor din loturile naționale de tenis de masă ca antrenor-jucător și antrenor secund. A absolvit Liceul Comercial Israelit din Timișoara. A fost multiplu campion național, reputând succese deosebite în competițiile interne. A reprezentat România și în competiții internaționale. A fost campion național al României la tenis de masă în 1953 și 1955. A obținut medalia de bronz la Campionatele Mondiale de Tenis de Masă la dublu mixt, împreună cu Ella Zeler-Constantinescu, și ea originară din Timișoara.

În 1954 a publicat, împreună cu Victor Marcu, prima lucrare despre tenisul de masă din România după război.

Alexandru „Elek” Schwartz, cel care a antrenat timp de șapte ani selecționata de fotbal a Olandei, și-a început cariera la clubul *Kadima* din Timișoara. A jucat și la *CA Timișoara*. În 1932 s-a transferat în Franța, la *FC Hyères*, unde a jucat în câteva echipe. În 1936 a jucat la Strasbourg unde a reușit să obțină și cele mai bune performanțe din cariera de jucător: a fost titular în finala Cupei Franței, în 1937, pierdută însă de Strasbourg în fața lui Sochaux. A jucat și la alte echipe din Franța, inclusiv la echipa pariziană *Red Star Olympique* unde a evoluat timp de un sezon și cu care a

promovat în prima divizie.

În 1939, la vârsta de 30 de ani, a devenit antrenor de fotbal. În lunga sa activitate a antrenat numeroase echipe, dintre care *AS Cannes*, *Benfica Lisabona*, *FC Porto*, *Monaco*, *Sparta Rotterdam*, *SR Haguenau* și, timp de 49 de meciuri, echipa națională a Olandei (până în 1964).

În 1964-65 a antrenat echipa portugheză *SL Benfica*, în care juca legendarul Eusébio. În timpul conducerii lui Schwartz, *Benfica* a câștigat campionatul Portugaliei.

În ultimii ani ai vieții Schwartz s-a stabilit la Haguenau, de unde provenea soția sa, și s-a dedicat picturii și istoriei artelor. A participat la câteva expoziții în Alsacia.

Alexandru „Elek” Schwartz a murit la Haguenau în anul 2000 la vârsta de 91 ani.

Bibliografie selectivă

adev.ro/pbh9ng

Dr. Gero Gyuri (2011), *Mens sana in corpore sano* (Întâlnirea timișorenilor, Haifa, 27 mai 2011)

Getta Neuman.(2020), Redactor *Jurnalul comunității evreiești*

http://www.bjt2006.org/Brosura_final_2311.pdf

http://www.bjt2006.org/Evrei_sportivi_timisoreni.pdf

http://www.bjt2006.org/GN_mini_Reiter_Toma_2718.pdf

<https://curierulnational.ro/diversitate-si-patrimoniu-cultural-prin-prisma-mass-media-2019-istoria-evreilor-din-banat/>

<https://evz.ro/povestea-banateanului-care-l-a-instruit-pe-legendarul-eusebio.html>

Alexandru Toader

https://ro.wikipedia.org/wiki/C.S._Chinezul_Timi%C8%99oara#/media/Fi%C8%99ier:1922_chinezul_-_victoria.jpg

Informatii din Iosif Dudaș, "Timișoara - leagănul fotbalului românesc" (1971)

<https://theplaymaker.ro/povestile-stranierilor-romani-care-perioada-interbelica-au-jucat-in-franta/1378/>

<https://www.descopera-romania.ro/timisoara-diversitate-multietnica-si-multiculturala/>